

Развіццё краязнаўчага руху ў 1865—1917 гг.

Лепшыя прыватныя краязнаўчыя бібліятэкі меліся ў вядомых краязнаўцаў. Зборы, прысвечаныя рэгіёнам, былі ў складзе прыватных бібліятэк памешчыкаў і прадстаўнікоў мясцовай інтэлігенцыі. Так, новабарысаўскі памешчык І. Каладзееў, апантанна збіральнік матэрыялаў аб Айчыннай вайне 1812 г., набыў многа выданняў і іншых матэрыялаў аб падзеях вайны на Барысаўшчыне і ў іншых мясцінах Беларусі.

Аўтары краязнаўчых кніг і артыкулаў у розных формах падавалі бібліяграфічныя звесткі аб дакументных крыніцах па тэме. Асабліва распаўсюджанымі былі падрэдаваныя бібліяграфічныя спасылкі, агляды крыніцаў у прадмовах ці ў пачатку тэксту, цытаванні. Напрыклад, Е. Рамаў у «Матэрыялах по истори-

ческой топографии Витебской губернии. Уезд Велижский» падаў грунтоўны бібліяграфічны разгляд тэмы ў прадмове, Г. Аношка ў «Кратком физико-географическом очерке Гродненской губернии» (1893) у пачатку нарыса на падставе бібліяграфічных дадзеных асвятліў стан вывучэння пытання.

У другой палове XIX ст. павялічыўся выпуск краязнаўчых бібліяграфічных матэрыялаў, прысвечаных невялікім тэрыторыям у этнічных межах Беларусі. Такія матэрыялы рыхтавалі прадстаўнікі мясцовай патрыятычна настроенай інтэлігенцыі, якія вывучалі родны край, збіралі гістарычныя, археалагічныя, этнаграфічныя звесткі, цікавіліся прыродай і іншымі пытаннямі.

Прыкметным ўклад у збіранне краязнаўчых бібліяграфічных матэрыялаў, якія стваралі-

ся на заказ ці ў працэсе выканання пэўнай задачы, унеслі рускія вучоныя і бібліяграфы. Найбуйнейшыя рэтраспектыўныя паказальнікі належаць менавіта ім. У 1880-я гг. былі апублікаваныя два значныя рэтраспектыўныя паказальнікі рускіх бібліяграфуў: П. Чарнеўскага «Паказальнік матэрыялаў для вывучэння Паўночна-Заходняга краю (Ковенская, Віленская і Гродзенская губерні) ў археалагічна-этнаграфічных адносінах» і З. Пенкінай «Палессе». Член Ковенскага губернскага статыстычнага камітэта П. Чарнеўскі апублікаваў свой паказальнік у «Памятной книжке Ковенской губернии 1882 года». У раздзелы, прысвечаныя археалогіі і этнаграфіі, уключаная літаратура на рускай і замежных мовах, дзе якасна выкананыя бібліяграфічныя апісанні і анатацыі.

Бібліяграфічны паказальнік «Палессе» З. Пенкіна падрыхтавала на заказ будаўнікоў Палескай чыгункі. У ім адлюстраваная літаратура аб Мінскай, Гродзенскай і Магілёўскай губернях, геаграфічныя межы якіх ахоплівалі ў той час і землі сучаснай Гомельшчыны і Брэстчыны. Паказальнік выкананы на высокім метадычным узроўні. Ахопленыя многія галіны краязнаўства: гісторыя, геаграфія, статыстыка, этнаміка і інш. Выдзеленыя 3 буйныя раздзелы: звесткі пра Па-

лессе, з літаратуры аб Расіі, Паўночна-Заходнім і Паўднёва-Заходнім краях; з літаратуры, прысвечанай непасрэдна Палессю; звесткі, выяўленыя ў мясцовым друку палескіх губерняў. Шырока прымененае анатаванне, указаныя крытычныя матэрыялы.

У «Працах Віленскага аддзялення Маскоўскага папярэдняга камітэта па арганізацыі ў Вільні IX археалагічнага з'езда» трэці раздзел быў прысвечаны «Матэрыялам для бібліяграфічнага паказальніка твораў, што адносяцца да Заходняй Расіі». Тут былі надрукаваныя 3 бібліяграфічныя дапаможнікі па пытаннях вывучэння беларускага краю. Гэта бібліяграфічны нарыс Я. Карскага «К вопросу о разработке старого западнорусского наречия», паказальнік па археалогіі Мінскай губерні А. Смородскага і паказальнік па археалогіі Заходняй Расіі (ананімны). У паказальніку А. Смородскага ўлічана літаратура на рускай і польскай мовах, якая выйшла па тэме ў XIX ст. Спачатку размешчаныя бібліяграфічныя апісанні, прысвечаныя археалогіі Мінскай губерні ў цэлым, затым – па гарадах і паветах губерні.

Павялічыўся інтарэс і да бібліяграфавання новай літаратуры, прысвечанай Паўночна-Заходняму краю. Такія матэрыялы друкаваліся ў боль-

шасці перыядычных выданняў і зборнікаў. Напрыклад, у бібліяграфічным раздзеле «Записок Северо-Западного отдела Русского географического товарищества» (1910–1913) адлюстроўвалася літаратура пра Беларусь за адзін-два гады. Гэта быў адзін з першых на Беларусі часопісаў, дзе для бібліяграфічнай характарыстыкі выданняў прымяняліся разгорнутыя анатацыі, рэфераты і рэцэнзіі. На пасяджэннях Паўночна-Заходняга аддзела РГТ ставілася пытанне аб падрыхтоўцы краязнаўчых бібліяграфічных дапаможнікаў. Але ў гэтым выданні – органе грамадскай арганізацыі, якая была пад кантролем цэнтральнай і мясцовай адміністрацыі, яскрава праявіліся ідэалагічныя ацэнкі твораў з пазіцыяў заходнерусізма. Напрыклад, мову старажытных беларускіх помнікаў пісьменства называлі заходнерускай (дыялект), адмаўлялі беларусам у праве на самастойную тэрыторыю.

Некаторыя краязнаўчыя бібліяграфічныя матэрыялы таго перыяду захавалі крыніцзнаўчае значэнне да нашага часу.

Валянціна САІТАВА

(Працяг будзе)